

Krzysztof Firlej

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

KWALITATYWNE DETERMINANTY KONKURENCYJNOŚCI SPÓŁEK Z INDEKSU WIG-SPOŻYWCZY

QUALITATIVE DETERMINANTS OF COMPANIES FROM WIG-FOOD INDEX

Słowa kluczowe: przemysł spożywczy, konkurencyjność, rynek kapitałowy

Key words: food industry, competitiveness, capital market

Synopsis. Zaprezentowano kwalitatywne determinanty konkurencyjności spółek z indeksu WIG-Spożywczy, których uwzględnienie i przewyżczenie w bieżącym funkcjonowaniu spółek niewątpliwie przyczyni się do nowoczesnego rozwoju polskiego przemysłu spożywczego.

Wstęp

Akcesja Polski do grupy państw członkowskich Unii Europejskiej sprawiła, że przemysł spożywczy należy do najlepiej rozwijających się działów naszej gospodarki. Rozwojowi sprzyja ciągły wzrost popytu na przetworzone produkty pochodzenia rolniczego oraz permanentny wzrost cen produktów rolnych na całym świecie, który jak wskazują prognozy [Grzyb, Kuk 2008] będzie utrzymywał się co najmniej do połowy 2008 roku, czyli do nowych zbiorów. Niestety sprzyjający rozwojowi przemysłu spożywczego wzrost cen żywności może stać się zagrożeniem dla unijnego i światowego wzrostu gospodarczego, czego skutkiem może być odwrócenie trendu wzrostowego. Powodów wzrostu cen żywności można szukać w jej niedoborach na świecie, alternatywnym wykorzystaniu surowców pochodzenia rolniczego do produkcji biopaliw i wzroście popytu w szybko rozwijających się krajach Azji Południowo-Wschodniej. Krajowe firmy przetwórstwa rolno-spożywczego wykorzystują sprzyjające warunki i po akcesji Polski do Unii Europejskiej odnotowały spektakularny wzrost aktywności eksportowej. Urban [2006] uważa, że wejście Polski do Unii Europejskiej istotnie zmieniło warunki prowadzenia działalności w całym łańcuchu żywnościowym, w tym także przedsiębiorstw przemysłu spożywczego. Producenci żywności wykazali umiejętności wykorzystania przewag komparatywnych i pokonywania pozaekonomicznych barier wejścia na rynki zbytu. Ogromną pomocą służą programy Unii Europejskiej, które sprzyjają przełamywaniu barier ekspansji międzynarodowej polskich firm mleczarskich, mięsnych i owocowo-warzywnych [Bryła 2007]. Niemniej ważnym wydaje się kierunek eksportu, co szczególnie podkreśla Łopaciuk [2008] uważając, że w niedalekiej przyszłości spowolnieniu może ulec dynamika eksportu produktami rolno-pożywczymi do krajów Unii Europejskiej. Konsekwencją tego będzie konieczność poszukiwania nowych rynków zbytu w krajach Europy Wschodniej, które już niedługo mogą odgrywać znaczną rolę. Zachowanie dotychczasowej dynamiki rozwoju prawie wszystkich branż przemysłu spożywczego wymaga kontynuowania znacznego wysiłku organizacyjnego i finansowego, jaki rozpoczął się przed przystąpieniem do Unii Europejskiej oraz wprowadzania dalszych zmian [Rowiński 2007]. Polskie przedsiębiorstwa spożywcze zajmują coraz lepsze miejsca na rankingowej liście 2000. W 2006 roku producenci żywności, napojów alkoholowych i bezalkoholowych oraz wyrobów tytoniowych stanowili ok. 10% przedsiębiorstw i grup kapitałowych z listy, a udział w obrotach tej grupy podmiotów wyniósł około 6% [Drózdź 2008]. Szybki wzrost eksportu polskich produktów rolno-spożywczych zachęca przedsiębiorstwa branży spożywczej do coraz większych inwestycji dla zdobycia lepszej pozycji konkurencyjnej, nie tylko na krajowym,

ale również międzynarodowym rynku. W fazie transformacji gospodarczej modernizację potencjału wytwórczego, która dokonywała się przy dużym udziale kapitału zagranicznego wymuszały przemiany strukturalne [Szczepaniak 2006]. Przykładem realizacji strategii o charakterze inwestycyjnym są działania spółek należących do subindeksu WIG-Spożywczy Warszawskiej Giełdy Papierów Wartościowych. Implementacja i stosowanie międzynarodowych strategii są możliwe w spółkach uczestniczących w międzynarodowym biznesie, który dotyczy zarówno ogromnych korporacji transnarodowych, jak również małych i średnich firm. Stosowanie tychże strategii napotyka na wiele determinant, które ograniczają konkurencyjność rynkową przedsiębiorstw.

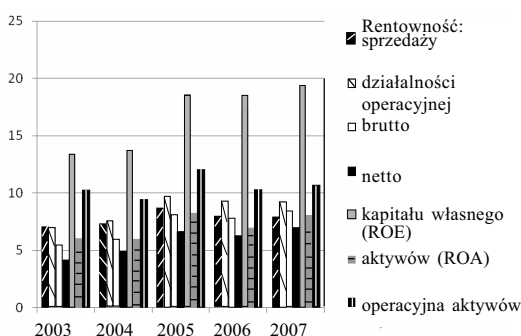
Cel, metodyka i obszar badań

Autor opracowania przyjął za cel przedstawienie najważniejszych determinant konkurencyjności spółek sektora spożywczego. Do przeprowadzenia badań wykorzystano sprawozdania i wyniki finansowe publikowane przez spółki należące do indeksu oraz badania kwestionariuszowe wykonane metodą wywiadu na końcu 2007 roku. Badaniom zostały poddane wszystkie spółki należące do sektora spożywczego GPW w Warszawie, a badania praktyczne przeprowadzono w spółkach z indeksu, w skład którego wchodzi 20 spółek przemysłu spożywczego¹. Próba została celowo dobrana, gdyż większość spółek należących do indeksu WIG-Spożywczy prowadzi swoją działalność na międzynarodowym rynku, co wynika ze stałej ich internacjonalizacji i konieczności penetracji przez nie nowych rynków. Wywiadów udzielili pracownicy najwyższego szczebla zarządzania lub działów organizacyjno-marketingowych tychże przedsiębiorstw, a badania przeprowadzono z wykorzystaniem analizy retrospektywnej. Okresem badawczym objęto początkową fazę pełnego członkostwa naszego kraju w Unii Europejskiej, jako najbardziej sprzyjającą rozwojowi gospodarki żywnościowej w ostatnich latach. Tendencję rozwojową przedsiębiorstw należących do sektora żywnościowego potwierdza analiza tendencji wskaźników rentowności spółek z indeksu WIG-Spożywczy obejmująca okres od początku 2003 roku do końca czerwca 2007 roku (rys. 1). Na podstawie wykresu można odczytać, że wszystkie wskaźniki rentowności wykazują tendencję wzrostową. Z danych przedstawionych przez spółki wynika, że w latach objętych badaniem średni wzrost rentowności sprzedaży wyniósł 1,49% w stosunku rocznym, średni wzrost rentowności działalności operacyjnej 5,33%, średni wzrost rentowności brutto 9,30%, średni wzrost rentowności netto 10,86%, średni wzrost rentowności kapitału własnego (ROE) 8,68%, średni wzrost aktywów (ROA) 6,29%, a rentowność operacyjna aktywów – 0,72%.

Podobne tendencje o charakterze wzrostowym zauważono w porównaniu rentowności spółek sektora spożywczego z rentownością wszystkich spółek należących do głównego indeksu WIG na Warszawskiej Giełdzie Papierów Wartościowych (rys. 2).

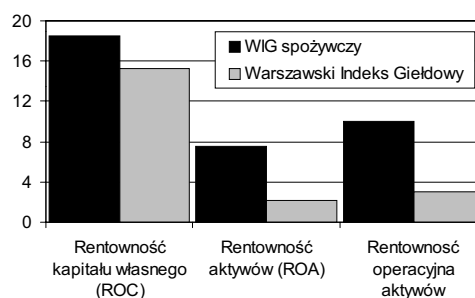
W tym zestawieniu wiele przemawia na korzyść spółek należących do sektora spożywczego. Spółki sektora spożywczego w latach 2003 do czerwca 2007 wykazały rentowność kapitału własnego (ROE) większą od średniej w indeksie WIG o 20,61%, rentowność aktywów (ROA) większą od średniej w indeksie WIG o 68,72% i rentowność operacyjną aktywów większą od średniej w indeksie WIG o 90,60%. Wzrosty przedstawionych wskaźników świadczą o mocno zauważalnym ożywieniu w polskim przemyśle spożywczym, podniesieniu poziomu wydajności firm, wzroście ich potencjału produkcyjnego, wysokich zdolnościach firm sektora spożywczego względem możliwości wypracowania zysku oraz prawidłowym wykorzystaniu kapitału własnego do generowania zysków.

¹ W skład indeksu WIG-Spożywczy w dniu 24.02.2008 r. wchodziły następujące spółki: ADVANCED DISTRIBUTION SOLUTIONS S.A. w Krakowie, Ambra S.A. w Warszawie, Astarta Holding NV z siedzibą w Amsterdamie, Beef-San Zakłady Mięsne SA w Sanoku, Elstar Oils S.A. w Elblągu, Graal S.A. w Wejherowie, Hoop S.A. w Warszawie, Indykpol S.A. w Olsztynie, Kernel Holding z siedzibą w Luksemburgu, MAKARONY POLSKIE S.A. w Rzeszowie, Mispol S.A. w Suwałkach, Pamapol S.A. w Rusiecu, Polski Koncern Mięsny Duda w Warszawie, Przedsiębiorstwo Cukiernicze JUTRZENKA SA w Bydgoszczy, Przedsiębiorstwo Przemysłu Spożywczego PEPEES SA w Łomży, SEKO S.A. w Chojnicach, Wawel S.A. w Krakowie, Wilbo S.A. we Władysławowie, Zakłady Przemysłu Cukierniczego MIESZKO SA w Warszawie oraz Zakłady Tłuszczowe Kruszwica w Kruszwicy.

Rysunek 1. Analiza tendencji wskaźników rentowności spółek z indeksu WIG-Spożywczy w latach 2003-2007

Źródło: opracowania własne na podstawie danych spółek oraz <http://www.rsg.pl/spozywczy> (dostęp 27.03.2008).

Rysunek 2. Porównanie rentowności spółek sektora spożywczego z rentownością wszystkich spółek należących do głównego indeksu WIG na Warszawskiej Giełdzie Papierów Wartościowych w latach 2003-2007

Źródło: opracowania własne na podstawie danych spółek oraz [\[http://www.rsg.pl/spozywczy\]](http://www.rsg.pl/spozywczy) (dostęp 27.03.2008).

Determinanty konkurencyjności przedsiębiorstw z indeksu WIG-Spożywczy

Konkurencyjność przedsiębiorstw przemysłu rolno-spożywczego uwarunkowana jest wieloma determinantami, które można sklasyfikować w zależności od stopnia ich wpływu, w ujęciu przyczynowo-skutkowym. Determinanty rozwoju przemysłu rolno-spożywczego są siłami sprawczymi zmian zachodzących w wielu wymiarach życia gospodarczego, których wpływ na jego rozwój jest odczuwalny i merytorycznie uzasadniony. Do najważniejszych determinant konkurencyjności przedsiębiorstw należących do indeksu WIG-Spożywczy można zaliczyć: popyt na żywność, stan i poziom kapitału ludzkiego, finansowanie i kredytowanie rozwoju oraz dopłaty z funduszy unijnych i budżetowych, kształtowanie się cen surowców rolnych i produktów spożywczych w Polsce i na rynkach światowych, kwoty mleczne i ich konsekwencje na polskim rynku rolnym, działalność inwestycyjną producentów rolnych i przedsiębiorców w przemyśle spożywczym, strukturę podmiotową jednostek organizacyjnych w sektorze agrobiznesu i przemyśle spożywczym, wynagrodzenia w rolnictwie oraz wpływ jakości produktu na jego konkurencyjność.

Popyt na żywność – jego wpływ mogą obrazować wskaźniki elastyczności popytu na produkty pochodzenia rolniczego, a jak mówi prawo Engla, wzrostowi dochodów (*per capita*) w społeczeństwie towarzyszy mniej niż proporcjonalny wzrost wydatków na żywność w gospodarstwach domowych [Czerwińska 1998]. W badanych spółkach bardzo pozytywnie odbierany jest dynamiczny wzrost popytu na żywność nie tylko w kraju, ale i na świecie. Właściciele badanych spółek zaniepokojeni są mocną aprecjacją złotego w stosunku do euro i dolara, gdyż ogranicza ona ich możliwości eksportowe. W Polsce na wielkość popytu produktów pochodzenia rolniczego wpływa przeciętne miesięczne spożycie artykułów żywnościowych na 1 osobę w gospodarstwach domowych. Tomczak [1996] uważa, że do roku 2020 na skutek zwiększenia liczby ludności popyt na żywność ulegnie podwojeniu, co przyczyni się do unowocześnienia i rozwoju przemysłu rolno-spożywczego. Rosnący popyt spowoduje presję na producentów żywności, którzy będą musieli zapewnić dostateczną podaż żywności odpowiadającej zdrowotnym potrzebom człowieka. Z kolei Makarski [1998] z jednej strony podkreśla rosnącą rangę rynku rolno-żywnościowego, a z drugiej znaczącą rolę handlu w procesie dystrybucji zwiększonej skali obrotu żywnością. Wzrost światowego popytu na żywność szczególnie zauważalny w ostatnim roku spowodowany był wzrostem liczby osób zamieszkujących kulę ziemską, efektem cieplarnianym i poszukiwaniem alternatywnych źródeł paliw. Szczególnie duże znaczenie może mieć w przyszłości produkcja biopaliw, gdyż zajmie częściowo dotychczasowy areał upraw rolniczych. Niektóre z krajów, takie jak Chiny, Indie, Wietnam i Indonezja [Boćkowski 2008] wstrzymały już eksport produktów żywnościowych, by móc zaspokoić popyt wewnętrzny.

Kapitał ludzki – wszystkie spółki należące do indeksu WIG-Spożywczy należy traktować jako jednostki gospodarcze sektora agrobiznesu i można je uznać za uczące się, gdyż ich przedmiotowość znajduje wyraz w potrzebie nie tylko kreowania zmian i zarządzania nimi, ale również nabywania umiejętności przystosowywania się do nich [Wyrzykowska 2004]. Przedsiębiorcy przemysłu spożywczego muszą sami skonstruować strategię określającą, jak przedsiębiorstwo powinno wykorzystywać dostępne zasoby ludzkie oraz ustosunkowywać się do stwarzanych przez otoczenie okazji i zagrożeń, by osiągać rezultaty zgodne z zamiarami przedsiębiorcy [Machaczka 1999]. Rolę i znaczenie wiedzy dla rozwoju przedsiębiorstwa mocno podkreśla Klepacki [2007], który uważa, że należy ją wykorzystywać do rozwiązywania zagadnień technologicznych, produkcyjnych, jak również badania otoczenia. W przypadku funkcjonowania spółek giełdowych niezwykle ważne są kompetencje strategiczne przedsiębiorców wpływające na intensywność rozwoju przedsiębiorstwa, która w agrobiznesie oznacza umocnienie więzi między poszczególnymi ogniwami wytwarzania żywności i włączenie rolnictwa w społeczny podział pracy, czyli uściślenie jego więzi z przemysłem [Firlej 1999]. W badaniach kwestionariuszowych pracownicy spółek szczególnie podkreślali, że kapitał ludzki wraz ze swoimi elementami jest warunkiem prawidłowego zarządzania przedsiębiorstwem spożywczym. Jakość tego zarządzania, wspomaganie informatycznymi systemami i ich ciągły rozwój decydują o sukcesie rynkowym przedsiębiorstwa.

Finansowanie, kredytowanie rozwoju oraz dopłaty z funduszy unijnych i budżetowych – porównując stan rozwoju przemysłu spożywczego w stosunku do unijnego jednoznacznie można stwierdzić, że potrzeby w obszarze zewnętrznego finansowania są ogromne, a występujący popyt na nie bardzo duży. Spółki z badanego sektora szczególnie cenią pozyskiwanie kapitału od inwestorów zewnętrznych, niemniej jednak są mocno zainteresowane wykorzystaniem środków finansowych z funduszy unijnych. Finansowanie rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w latach 2000-2006 w krajach członkowskich Unii Europejskiej odbywało się głównie przez Europejski Fundusz Orientacji i Gwarancji Rolnej (EFOiGR) obejmujący Sekcję Orientacji oraz Sekcję Gwarancji. Z tych funduszy Sekcja Orientacji wyasygnowała środki na Sektorowy Program Operacyjny „Restrukturyzacja i modernizacja sektora rolno-żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, którego okres finansowania obejmuje lata 2007-2013. Należy podkreślić znaczącą rolę dużej liczby banków, które chętnie kredytują działalność przedsiębiorstw przemysłu rolno-spożywczego. Przygotowany obecnie przez MRiRW Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 przewiduje budżet na ten cel 1,1 mld euro, tj. ok. 7% środków całego programu [Wigier 2006]. Czyżewski, Poczta [2007] uważa za pozytywny rosnący udział wydatków budżetowych na sektor rolny oraz rosnący wskaźnik pokrycia wydatków krajowych przez fundusze z UE, co wskazuje na fakt, że władze wiążą nadzieję na rozwój rolnictwa, obszarów wiejskich i rynków rolnych z pomocą ze strony UE.

Kształtowanie się cen surowców rolnych i produktów spożywczych w Polsce i na rynkach światowych – wielkość dochodów przedsiębiorstw przemysłu rolno-spożywczego zależy od wielkości i chłonności rynku, ponieważ wyznacza on cenę i przesądza o tym, jaki poziom i struktura produkcji zostaną zaakceptowane [Firlej 2008]. Od momentu wstąpienia Polski do UE nastąpił ogólnoswiatowy wzrost cen produktów spożywczych. Aktualnie w Polsce występuje duża podaż żywności, co jest zjawiskiem pozytywnym, gdyż następuje ono w momencie wzrostu dochodów w naszym kraju zapewniającym równoległy wzrost popytu. Cena polskich produktów żywnościowych jest kategorią ekonomiczną, która decyduje o ich konkurencyjności na rynku europejskim. Szacuje się, że ceny surowców w dalszym ciągu będą rosły, gdyż w ostatnich latach wzrastają ceny żywności. Jak donosi amerykański departament rolnictwa w drugiej połowie 2007 roku wyraźnie spadły zapasy kukurydzy, pszenicy i soi, co wystąpiło w korelacji z dużym popytem na te surowce. Ponadto, na ceny zbóż wpłynęła kłęski żywiołowe, które często miały miejsce w ostatnim roku. Wzrost cen światowych był odpowiedzią na popyt krajów azjatyckich (Chin, Indii, Indonezji), co jeszcze mocniej wpłynęło na wzrost popytu na produkty przemysłu spożywczego. W latach 2006-2007 ceny w świecie na produkty żywnościowe wzrosły prawie o 30%. Wzrost cen żywności w Polsce nie jest aż tak wysoki, ale zbliżony do cen unijnych, na co niewątpliwie wpływ ma także zmiana kursów walut. Wyższe ceny produktów spożywczych i drożejąca energia przyspieszają wzrost inflacji [Drewnowska i in. 2008], a Narodowy Bank Polski prognozuje, że w tym roku ceny żywności jeszcze wzrosną. W badanych spółkach zjawisko wzrostu cen jest pozytywnie odbiera-

ne, niemniej jednak nie uważa się go za trwałe. Niezwykle istotna dla konkurencyjności spółek będzie stosowana polityka cen, która jako element całej koncepcji marketingowej przedsiębiorstwa uwzględnia wiele elementów i czynników na nią wpływających [Olszańska 2006]. Przedsiębiorcy uważają, że aktualna sytuacja rynkowa wymusza szybką reakcję na zmiany cen na rynku i ich kształtowanie względem popytu.

Kwoty mleczne i ich konsekwencje na polskim rynku rolnym – system kwot mlecznych budzi wiele kontrowersji wśród producentów rolnych, jak i konsumentów, którzy zmuszani są do płacenia za ich przekroczenie. Komisja Europejska wyraziła aprobatę na przeglądnięcie dotychczasowych zasad Wspólnej Polityki Rolnej i ustosunkowanie się do konieczności opracowania kolejnych zmian. Proponowane zmiany mogą okazać się korzystnym rozwiązaniem dla polskich producentów, gdyż Komisja Europejska zamierza podwyższyć kwoty mleczne, czyli obowiązkowe roczne limity produkcji mleka. Według Komisji realnie jest zniesienie obowiązywania systemu kwot mlecznych, niemniej jednak chcąc aktualnie spełnić postulaty producentów zamierza corocznie podwyższać kwoty mleczne, dostosowując je do nowych warunków gospodarczych. Konsekwencją tych działań może być zwiększenie produkcji w spółkach z branży mleczarskiej, co powinno przełożyć się na spadek cen mleka i jego przetworów.

Działalność inwestycyjna producentów rolnych i przedsiębiorców w przemyśle spożywczym – od momentu akcesji do Unii Europejskiej przedsiębiorcy badanych spółek coraz częściej reinwestują wypracowane zyski na inwestycje, jak np. na modernizację potencjału wytwórczego przedsiębiorstw i reprodukcję rozszerzoną majątku. Powiększające się dochody wywarły istotny wpływ na kierunki inwestowania, a jako najważniejsze z nich można wskazać: zakup maszyn oraz urządzeń podnoszących wydajność pracy i umożliwiających obniżkę kosztów, wydatki na budownictwo i ulepszenie istniejących budynków. Integracja Polski z Unią Europejską przyczyniła się do silnego ożywienia inwestycyjnego, które było związane zarówno z koniecznością dostosowania spółek do standardów unijnych, jak i włączeniem do nowoczesnie funkcjonującego europejskiego rynku. Polscy producenci i przetwórcy sektora żywnościowego dobrze wykorzystują przewagi cenowo-kosztowe i odpowiednio wcześniej przeprowadzili niezbędne inwestycje w majątek trwały, zdobywając przewagi konkurencyjne, które obecnie mają charakter stabilny [Szczególska 2007]. Istotnym czynnikiem jest również rozmieszczenie zakładów w terenie, które powinno uwzględniać liczbę mieszkańców [Mroczek 2007], potencjalne szanse względem zatrudnienia i szeroki rynek zbytu.

Wpływ jakości produktu na jego konkurencyjność – jakość produktu jest jedną z najważniejszych jego cech, które będą decydować o konkurencyjności polskiego przemysłu rolno-spożywczego. Unia Europejska zachęca rolników do uczestnictwa w systemach jakości żywności, dzięki którym nastąpi poprawa jakości produkcji. Działanie ma na celu wspieranie producentów wytwarzających żywność wysokiej jakości oraz spowodować zwiększenie jej spożycia. Urban [2000] zauważa, że w gospodarce rynkowej szczególną uwagę należy zwrócić na jakość produkowanego wyrobu oraz jego dostosowanie do standardów obowiązujących na rynkach zewnętrznych. Spółki deklarują, że wytwarzane przez nie produkty z roku na rok są lepszej jakości, a pod względem odżywczym i zdrowotnym nie odbiegają od wytwarzanych w krajach „piętnastki”. Pracownicy badanych firm uważają, że przez wyższy poziom jakości produktu wzrasta siła ekonomiczna ich firm oraz konkurencyjność w branży.

Zakończenie

Przedstawione przez autora kwalitatywne determinanty konkurencyjności spółek z indeksu WIG-Spożywczy warunkują ich funkcjonowanie i rozwój w odniesieniu do nowoczesnych standardów przyjętych przez światową gospodarkę w XXI wieku. Wysokie ceny żywności zachęcają spółki do coraz szerszego inwestowania, wprowadzania nowoczesnych technologii i nawiązywania walki konkurencyjnej z najlepiej rozwiniętymi przedsiębiorstwami. Zmaganie się spółek przemysłu spożywczego z uwarunkowaniami ograniczającymi ich funkcjonowanie umożliwia podniesienie lub utrzymanie tempa wzrostu wskaźników dynamiki sprzedaży, wzrost aktywów i kapitałów własnych. Przewidywanie przedstawionych determinant i barier rozwoju przyczyni się do wzrostu eksportu w firmach przetwórstwa rolno-spożywczego oraz stworzy niezbędne pole do działań, w celu osiągnięcia trwałej przewagi konkurencyjnej na rynkach zagranicznych. Funkcjonowanie firm w sektorze żywności, a

konkretnie w grupie należącej do indeksu WIG-Spożywczy umożliwia im z jednej strony zapewnienie dodatkowego kapitału finansowego pozyskiwanego od inwestorów zewnętrznych, ale z drugiej obliuguje do nawiązywania walki konkurencyjnej z pozostałymi uczestnikami rynku.

Literatura

- Bryła P.** 2007: Rozwijanie działalności eksportowej w firmach przetwórstwa rolno-spożywczego. *Przemysł Spożywczy*, nr 12, 2-6.
- Boćkowski J.** 2008: Światowe ceny żywności biją rekordy. *Parkiet*, nr 79, 17.
- Czerwińska E.** 1998: Popytowe czynniki w rolnictwie. Biuro Studiów i Ekspertyz, Informacja BSE, nr 564, Warszawa, 1-8.
- Czyżewski A., Pocza A.** 2007: Dynamika wydatków budżetowych na sektor rolno-żywnościowy w Polsce po wstąpieniu do UE. *Roczniki SERiA*, t. 9, z.1, Warszawa – Poznań – Kraków, 89-93.
- Drózd J.** 2008: Polskie przedsiębiorstwa spożywcze na rankingowej Liście 2000. *Przemysł Spożywczy*, nr 1, 34-35.
- Drewnowska B., Kozmana M., Morawski I.** 2008: Wiosna drogiej żywności. *Rzeczpospolita*, nr 54, B1.
- Firlej K.** 1999: Przedsiębiorczość w polskim agrobiznesie. [W:] *Przedsiębiorczość a lokalny i regionalny rozwój gospodarczy* (Targalski J. (red.)). Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków, 119-127.
- Firlej K.** 2008: Rozwój przemysłu rolno-spożywczego w sektorze agrobiznesu i jego determinanty. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków, 62-79.
- Grzyb R., Kuk M.** 2008: Ceny żywności wzrosną o 15%. *Gazeta Prawna*, nr 82, 4-5.
- Lopaciuk W.** 2008: Kraje WNP – rynki zbytu czy konkurencji? *Przegląd Spożywczy*, nr 1-2.
- Klepacki B.** 2007: Niematerialne czynniki rozwoju rolnictwa polskiego. *Roczniki SERiA*, Warszawa – Poznań – Kraków, 231-235.
- Machaczka J.** 1999: Podstawy zarządzania. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków, 85, 103-105.
- Makarski S.** 1998: Funkcjonowanie rynku rolno-żywnościowego. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, 13.
- Mroczek R.** 2007: Regionalne zróżnicowanie produkcji zwierzęcej i przetwórstwa produktów pochodzenia zwierzęcego po integracji z UE. *Roczniki SERiA*, t. 9, z.1, Warszawa – Poznań – Kraków, 328-332.
- Olszańska A.** 2006: Wybrane czynniki kształtujące ceny detaliczne mięsa oraz przetworów wieprzowych i drobiowych. [W:] *Agrobiznes 2006, Konkurencja w agrobiznesie – jej uwarunkowania i następstwa*. Urban S. (red.), *Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu*, nr 1118, Wrocław, 179.
- Rowiński J.** 2007: Powiązania polskich producentów żywności z rynkiem międzynarodowym. *Przemysł Spożywczy*, nr 11, 2-6.
- Szczepaniak I.** 2006: Ocena konkurencyjności polskiego przemysłu spożywczego. [W:] *Agrobiznes 2006. Konkurencja w agrobiznesie - jej uwarunkowania i następstwa* (Urban S. (red.)). *Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu*, nr 1118, Wrocław, 384-391.
- Szczególska M.** 2007: Czynniki wzrostu konkurencyjności polskich producentów żywności. *Roczniki SERiA*, t. 9, z.1, Warszawa – Poznań – Kraków, 199-204.
- Tomczak F.** 1996: Szanse i ograniczenia uczestnictwa polskiego rolnictwa i agrobiznesu na rynkach międzynarodowych. *Roczniki SERiA*, Komitet Ekonomiki Rolnictwa PAN, ART Olsztyn, 3.
- Urban S.** 2000: Stan przemysłu spożywczego w Polsce i jego funkcje w okresie przemian. *Roczniki Naukowe SERiA*, t. II, z. 1, Warszawa – Poznań – Zamość, 55.
- Urban R.** 2006: Stan przemysłu spożywczego po wejściu do Unii Europejskiej. *Przemysł Spożywczy*, nr 4, 2-8.
- Wigier M.** 2006: Wsparcie dla przetwórstwa spożywczego na lata 2007-2013. *Przemysł Spożywczy*, nr 8, 24-26.
- Wyrzykowska B.** 2004: Zarządzanie kapitałem intelektualnym w organizacji przyszłości. *Problemy Rolnictwa Światowego*. Manteuffel-Szoega H. (red.), t. XII, Wydawnictwo SGGW, Warszawa, 134.

[www.rsg.pl/spozywczy]

Summary

The main aim of this paper is to present the most WIG-food important determinants of industry companies competitiveness, quoted at Warsaw Stock Exchange index. The determinants presented are believed to be main causative agents of the changes taking place in many dimensions of economic life and their influence is believed to be noticeable and essentially justified. The most important determinants of competitiveness are: the demand on food, the state and level of human capital, the financing and crediting of development and the surcharges from European Union budget and central budget, the prices on agricultural resources and food products in Poland and in the world, milk quotas and their consequences for Poland, investments of agricultural producers and the influence of product quality on its competitiveness. The exact identification, notion and overcome of these determinants during the current companies functioning can allow for modern development of Polish food industry.

Adres do korespondencji:

dr Krzysztof Firlej
 Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie
 Wydział Ekonomii i Stosunków Międzynarodowych
 ul. Rakowicka 27, 31-510 Kraków
 tel. (0 12) 293 51 97
 e-mail: kfirlej@poczta.onet.pl